

در شماره ۱۰ دیماه ۱۳۴۴ مجله مهر تذکر دادیم که زنجیره دستگاہ کرونولوژی ایران دارای ۴ حلقه مهم است.

اول تاریخ میلاد و هجرت و رصد و وفات زردشت
دوم تاریخ بخت نرسی که براساس هزاره هجرت زردشت بنا شده .
سوم تاریخ میلاد و وفات مهر یا مسیحا
چهارم تاریخ میلاد و تجلی توم و بعثت و وفات مانی
در آنجا نیز تذکر دادیم که چون عصر مانی بهمانندیک تراست و بهلاوه راجع بدوره زندگانی او اسناد چینی و ایرانی و مصری و کلیسایی در دست می‌باشد آنرا مقدم میداریم و کلیاتی راجع بآن ذکر کردیم .

چون بنا بروعدهای که داده‌ایم لازم است در سه قسمت دیگر نیز اطلاعاتی دقیق بعرض خوانندگان محترم مجله مهر برسانیم لازم دیدیم که پیش از شرح هر یک از آنها جسداً با تذکری راجع به هفته و سال و ماه قمری و دوره ۱۲ سالی حیوانی در دستگاہ کرونولوژی قدیم ایران بدهیم.

هفته

کوتاهترین دوره‌های دستگاہ کرونولوژی ایران هفته است که سالهای خورشیدی را به سالهای قمری متصل می‌کند و اگر این حلقه اتصال نبود محال بود که تاریخ پیشگوئیهای رمزی (۱) و تقویمهای بی‌تاریخ را با دقت پیدا کرد.

چون مبدأ هزاره‌ها و مبدأ چندین تاریخ مهم باستانی و برخی اعیادهذهبی و همچنین اوهام احکام نجوم باهفته ارتباط داشته در نظم و ترتیب روزهای آن از قدیم تاکنون تغییری

رخ نداده است .

نام و ترتیب روزهای هفته در فارسی ادبی کنونی از اینقرار است :

یکشنبه ، دوشنبه ، سهشنبه ، چهارشنبه ، پنجشنبه ، آدینه ، شنبه .

چنانکه ملاحظه میشود تا روز پنجم پیش از شنبه اعدادی از یک تا پنج میآید ولی روز ششم نام مخصوص دارد که آدینه باشد و روز هفتم فقط شنبه است یعنی شماره‌ای پیش از آن نگذاشته‌اند .

در زبان ارمنی و سریانی هم سبک نام گذاری روزهای هفته با اختلاف کمی شبیه به فارسی است .

فارسی	ارمنی	سریانی
یکشنبه	Kiraki	Khoshiba
دوشنبه	Yerkooshabti	Tro shiba
سهشنبه	Yerekshabti	Tla shiba
چهارشنبه	Chorckshabti	Arbo shiba
پنجشنبه	Hengshabti	Khamsho shiba
آدینه	Oorbat	Royta
شنبه	Shabat	Shabta

قابل ملاحظه است که در زبان ارمنی و سریانی نیز روز ششم هفته مثل فارسی نام مخصوص دارد ولی بر خلاف فارسی دنباله Shabti در ارمنی و دنباله shiba در سریانی با shebat و shabta که در آن دو زبان نام روز شنبه باشند یکی نیست و قابل توجه است .

نام روزهای هفته در عربی از اینقرار است :

یوم الاحد ، یوم الاثنین ، یوم الثلاثاء ، یوم الاربعاء ، یوم الخمیس ، یوم الجمعة ، یوم السبت . چنانکه ملاحظه می‌شود نام پنج روز هفته فقط شماره است و کلمه در پیش یادنبال شماره نیامده است و روز جمعه و سبت که روز ششم و هفتم هفته باشد نام مخصوص دارد .

در زبان عبری روزهای هفته مثل عربی با شماره است و فقط اختلاف مهمی که دارد این است که روز ششم هفته مانند عربی و سریانی و ارمنی نام مخصوص ندارد بلکه آنرا یوم شش می‌گویند و لهذا در آن زبان سبت نمی‌تواند چیزی جز هفت و صورتی واضح از septa در سانسکریت septun در لاتین باشد .

باری وقتی که روزهای هفته فارسی رادر نظرمی گیریم ملاحظه میکنیم که بعد از شماره روز کلمه شنبه تکرار میشود و لهذا يك شنبه یعنی شنبه یکم و دوشنبه یعنی شنبه دوم و الخ . حال باید ببینیم که کلمه شنبه که یکی از اصطلاحات قدیمی و مهم نجوم است و درشش روز هفته بکار میرود چه معنی دارد و برای چیست .

در تقویمهای باستانی ایرانی که در اوائل قرن بیستم میلادی در چین کشف شده بجای شنبه کلمه شام پت بکار برده اند .

شام در فارسی قدیم و جدید بمعنی غروب و تاریکی است . پت صورت جدیدتری از پت تو است که در کلمه اوستائی دپیت و بمعنی نیم روز دیده میشود . بنا بر آنچه گذشت شام یعنی نیمه شب چنانکه دپیت و بمعنی نیم روز میباشد . این اصطلاح مهم نجومی باستانی همان است که در فارسی ادبی شنبه و شنبد و در گویشها بصورت شنبه و شمبد آمده است .

چون در سال رصد زردشت اجتماع در نیمه شب بوده و آن نیمه شب مبدأ حساب ماههای قمری است لهذا آنرا يك شنبه یعنی نیمه شب اول یا يك شنبه شب نامیده اند که شب دوشنبه باشد . علت اینکه نام روز ششم هفته را آدینه گذاشته اند این است که روز اول هزاره های دوازده گانه و اولین جشن نوروز در هزاره جم و روز هجرت زردشت و روز بشارت به ناهید مادر پیشوای دین مهر آدینه میباشد و خواسته اند آن روز از روزهای دیگر هفته ممتاز باشد . معلوم است که پس از آدینه دیگر احتیاجی به گذاشتن شماره پیش از آخرین نیمه شب هفته نبوده است . علت اینکه نام گذاری روزهای هفته در ارمنی و سریانی با فارسی شباهت دارد تأثیر دین مهر میباشد که بحث در آن از موضوع این مقاله خارج است .

و نیز علت اصلی اینکه شماره روزهای این دوره کوتاه را شش یا هشت روز نگرفته اند این است که میزان تقریبی سیر قهرائی يك روز معین از ماه قمری فقط بوسیله دوره ۱۹۳۲ سالی بدست می آید و این دوره مهم شمسی و قمری که مبدأ آن سه شنبه تحویل حمل و اول ماه قمری سال موش رصد زردشت است حاصل ضرب ۱۲ در ۲۳ می باشد و این عامل های ضرب قابل تغییر نیست .

سال و ماه قمری

در دستگاه کرونولوژی ایران دو قسم یا سه قسم سال و ماه قمری بوده که شرح اسامی آنها در اینجا لزومی ندارد و مقاله را سنگین میکند .

و نیز دوره ۳۰ سالی قمری و دوره ۱۹ سالی قمری شمسی مبدأ هر دو رصد زردشت است و محاسبه تقویمهای شمسی قمری نوروزی خواه با محاسبه و خواه با فرمول این موضوع را ثابت میکند و لازم با استدلال بیشتری در اینجا نمیباشد .

باید در اینجا تصریح کنیم که اقوام دیگر دستگاه منظم کروئولوژی دقیق که مربوط به احکام نجوم باشند ندارند و لهذا هفته و سال و ماه خورشیدی مربوط به دوره ۱۲ سالی حیوانی در محاسبات آنها چندان مورد احتیاج نبوده است .

دوره دوازده سالی حیوانی

این دوره مشهور که از سال موش تا خوک است از دورههای اساسی دستگاه کروئولوژی ایران میباشد و مبدأ آن سال موش رصد زردشت است .

در تقویمهایی که با سالهای نومبروی داده شده و در اوائل قرن بیستم میلادی آنها را در چین کشف کرده اند نام سالهای این دوره دوازده سالی بکار رفته است و بکمک این دوره و ماههای قمری و هفته تاریخ محوشده آن تقویمها پیدا شده که متعلق به تقریباً ۸ قرن پیش از تاریخ میلادی میباشد .

همچنین از قراری که نوشته اند این دوره ۱۲ سالی در حدود چهار پنج قرن قبل از میلاد از ایران بچین رفته است

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

سناتور علامه وحیدی

که دارم مقصدی ، گم کرده ام راه
از این رو هر که را امید و بیم است
که میگویند دارد گلشن و نار
در آنجا همچو اینجا ساز و سوزاست
تعبد هر که دارد نیستش بد
دو صد چون بنده را هم جا گذاری
نه یزدان آتش افروز است و گلکار
بدی گر میکنی باشد بدی نار
که آنجا میدهد حقت کماهی

شبی پرسید از من یار دلخواه
همی گویند جنات و جحیم است
ولسی درمانده ام در کار دادار
مگر گل کار یا آتش فروز است
بگفتم : آری این باشد تعبد
اگر خواهی فراتر پا گذاری
توئی گلکار و افروزنده نار
اگر نیکی کنی نیکی است گلزار
بحق بسپار اینجا هر چه خواهی